

Artur Trubalski¹

Władza ustawodawcza i jej organy z perspektywy praktyki członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej²

Słowa kluczowe: władza ustawodawcza, implementacja prawa Unii Europejskiej, Sejm, Senat
Keywords: legislative power, implementation of European Union law, the Sejm, the Senate

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza wpływu organów władzy ustawodawczej na członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej. Kilkanaście lat członkostwa Polski w tej organizacji międzynarodowej pozwala na ponowne spojrzenie między innymi na zjawisko „deficytu demokracji”, które od dłuższego czasu sprawia, iż pozycja organów władzy ustawodawczej w związku z członkostwem w UE zmniejsza się. Trzeba stwierdzić, iż organy władzy ustawodawczej, w związku z systemem rządów ustanowionym w Konstytucji RP z 1997 r., powinny sprawować większą niż to jest obecnie rolę w procesie integracji Rzeczypospolitej Polskiej z Unią Europejską.

¹ ORCID ID: 0000-0001-8020-9178, doktor, Uniwersytet Rzeszowski. E-mail: atrubalski@ur.edu.pl.

² Artykuł jest zmodyfikowaną wersją referatu wygłoszonego na XXV Seminarium Badaczy Prawa Konstytucyjnego nt.: *Mity w prawie konstytucyjnym*, Szczecin 20–22 kwietnia 2022 r.

Abstract**Legislative Power and its Organs from the Perspective of the Practice of Membership of the Republic of Poland in the European Union**

The aim of the article is to analyze the influence of the legislative authorities on the membership of the Republic of Poland in the European Union. A dozen or so years of Poland's membership in this international organization allows for a new look at the phenomenon of the "democratic deficit", which has for a long time been the case that the position of the legislative authorities is decreasing in connection with EU membership. It should be stated that the legislative authorities, due to the system of government established in the Constitution of the Republic of Poland of 1997, should play a greater role in the process of integration of the Republic of Poland with the European Union.

✱

I.

Praktyka ostatnich lat związana z funkcjonowaniem RP w UE pokazała, iż zarówno władza ustawodawcza, jak również jej organy odgrywają dużą rolę w kształtowaniu polityki UE, jak również w wykonywaniu prawa UE w systemie prawnym RP. W związku z tym, że na poziomie UE jest uchwalana znacząca ilość aktów prawnych, które wymagają implementacji do krajowego porządku prawnego izby parlamentu, jak również ich organy wewnętrzne są w znaczący sposób zaangażowane w proces wykonywania prawa UE w systemie prawnym RP, który *sensu stricto* polega na uchwalaniu ustaw. Należy jednocześnie zauważyć, iż w kontekście całokształtu funkcjonowania organów władz RP w UE główną rolę pełni władza wykonawcza i jej organy. Widoczny jest bowiem wyraźny prymat władzy wykonawczej i jej organów w stosunku do władzy ustawodawczej i jej organów. Wynika to przede wszystkim z faktu, że to przedstawiciele władzy wykonawczej biorą czynny udział w podejmowaniu decyzji na forum UE. Również jeden z organów władzy wykonawczej, tj. Rada Ministrów, jest odpowiedzialna za przygotowywanie projektów ustaw implementujących prawo UE do systemu prawnego RP. Dopiero na tym

etapie rozpoczyna się udział organów władzy ustawodawczej w najistotniejszym procesie związanym z wykonywaniem prawa UE w systemie prawnym RP. Z jednej więc strony można zaobserwować prymat władzy wykonawczej w procesie funkcjonowania RP w UE ale z drugiej strony niezbędny jest też udział organów władzy ustawodawczej. Niemniej jednak władza ustawodawcza i jej organy mają stosunkowo małą swobodę w kształtowaniu treści ustaw implementacyjnych, gdyż muszą one kształtować system prawny RP w sposób, który został wskazany na forum organów UE.

Okoliczność ta wydaje się stać w pewnej sprzeczności z systemem parlamentarno – gabinetowym ukształtowanym na mocy przepisów Konstytucji RP z 1997 r³. Zgodnie bowiem z założeniami tego systemu rządów to władza ustawodawcza ma pewien prymat w stosunku do władzy wykonawczej. Nawet okoliczność, iż funkcjonujący w RP system parlamentarno – gabinetowy jest zbliżony bardziej do systemu kanclerskiego nie niweczy wskazanej wyżej zależności. Można więc zaryzykować stwierdzenie, że zasady a przede wszystkim praktyka funkcjonowania RP w UE niejako „wbrew” systemowi rządów parlamentarno – gabinetowych wysuwa na czoło organy władzy wykonawczej. Należy uznać, iż kwestie funkcjonowania organów władz w kontekście członkostwa RP w UE mieszczą się oczywiście w ramach systemu rządów ale ewidentnie funkcjonowanie w ramach UE doprowadziło do wyraźnego przeniesienia akcentów w zakresie prymatu władz w ramach mechanizmów ich podziału i współdziałania.

II.

Analizując kwestie związane z procesem implementacji prawa UE do systemu prawnego RP należy podkreślić, że jest on związany z uchwalaniem ustaw oraz wydawaniem rozporządzeń, jako aktów wykonawczych w stosunku do ustaw. Innymi słowy proces ten jest ściśle związany z krajowym procesem ustawodawczym. Jako jego początek należy wskazać rozpoczęcie w Sejmie prac nad projektem ustawy implementującej prawo UE. Zakończenie zaś tego procesu trzeba wiązać z publikacją ustawy w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Pol-

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

skiej. Oczywiście w chwili przedstawienia Prezydentowi RP ustawy do podpisania udział władzy ustawodawczej w procesie implementacji można uznać za zakończony⁴. W przypadku odmowy podpisania ustawy przez głowę państwa może dojść do sytuacji, w której udział władzy ustawodawczej okaże się dalej konieczny. Będzie to miało miejsce zarówno w przypadku weta Prezydenta RP zgłoszone w stosunku do ustawy, jak również w przypadku podpisania ustawy z pominięciem przepisów uznanych za niezgodne z konstytucją lub też zwrócenia jej Sejmowi w celu usunięcia niezgodności. Generalnie proces implementacji prawa UE do systemu prawnego RP jest bezpośrednio związany ze sprawowaniem przez władzę ustawodawczą i jej organy funkcji ustawodawczej. W realiach obowiązującego w RP ustroju władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat. Ponadto Sejm i Senat sprawują funkcję ustawodawczą⁵. Ich zadaniem jest uchwalanie ustaw będących źródłem powszechnie obowiązującego prawa oraz podstawowym instrumentem wykonania prawa UE w systemie prawnym RP. Są to jedyne podmioty mogące wykonywać funkcję ustawodawczą. Dlatego też należy uznać, iż mają one wiodącą rolę w procesie implementacji prawa UE.

Parlament w odróżnieniu od procedowania w przedmiocie innych aktów prawnych jest podczas wykonywania prawa UE w systemie prawnym RP związany efektem, który powinien być osiągnięty. Jest to element, który stanowi istotną różnicę w stosunku do zwykłego procesu ustawodawczego, którego celem nie jest wykonywanie prawa UE. Stawiając tezę o ograniczeniu swobody władzy ustawodawczej przy uchwalaniu ustaw wykonujących prawo UE w systemie prawnym RP należy odnieść się do kwestii przekazania przez władzę ustawodawczą części uprawnień składających się na jej funkcję ustawodawczą. Przekazanie to nastąpiło w toku funkcjonowania RP w UE na rzecz organów UE. Należy zaznaczyć, iż podmiotami za pośrednictwem których zostały przekazane te uprawnienia są organy władzy wykonawczej, a w szczególności Rada Ministrów. W związku z charakterem prawa UE należy też pamiętać, że swoboda władzy ustawodawczej w procesie kształtowania przepisów usta-

⁴ R. Balicki, *Funkcja europejska Sejmu RP*, Wrocław 2019, s. 117 i n., J. Jaskiernia, *Wpływ integracji z Unią Europejską na funkcję ustawodawczą Sejmu RP*, „Studia Prawnicze” 2006, nr 3, s. 31–33.

⁵ A. Bałaban, *Sześć funkcji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 4, s. 133–140.

wy jest istotnie ograniczona. Stosunkowo często dochodzi więc do sytuacji, gdzie treść ustaw implementacyjnych stanowią niemal dosłowne powtórzenie treści dyrektyw UE. Pokazuje to praktyczny aspekt przekazania na rzecz organów UE kompetencji organów władz RP, w niektórych sprawach. Wieloletnia już praktyka funkcjonowania RP w UE wskazuje zaś, iż zakres przekazania kompetencji w niektórych sprawach jest znacznie większy w przypadku organów władzy ustawodawczej, niż w przypadku organów władzy wykonawczej⁶. Przedstawiciele organów władzy wykonawczej uczestniczą w pracach organów UE tworzących akty prawne UE. Natomiast przedstawiciele władzy ustawodawczej nie uczestniczą bezpośrednio w tych pracach. W praktyce więc rola izb parlamentu krajowego została znacznie ograniczona. Formalnie rzecz biorąc parlament dalej sprawuje funkcję ustawodawczą, ale jej zakres w stosunku do ustaw implementacyjnych został znacznie ograniczony na rzecz organów prawodawczych UE. Potwierdza to stawianą od wielu lat tezę, iż rola Sejmu i Senatu w sprawowaniu funkcji ustawodawczej została znacząco ograniczona⁷. Przy zachowaniu takich samych ram formalnych dotyczących procesu ustawodawczego, jego ramy materialne zostały ograniczone treścią dyrektyw UE. Proces implementacji prawa UE do systemu prawnego RP jest zasadniczo tożsamy z klasycznym procesem ustawodawczym za wyjątkiem wspomnianej już wcześniej ograniczonej swobody kształtowania materialnej warstwy ustaw wykonujących prawo UE w systemie prawnym RP. Jest to jednak proces o charakterze wtórnym. W kwestiach niedotyczących implementacji prawa UE Sejm i Senat sprawują pierwotną funkcję ustawodawczą ograniczoną jedynie co do zasady treścią Konstytucji RP. Natomiast w kwestiach związanych w implementacją prawa UE do systemu prawnego RP funkcja ustawodawcza Sejmu i Senatu ma charakter pochodny⁸.

Członkostwo RP w UE wpływa także na funkcjonowanie dwuizbowego parlamentu, a w szczególności na zmianę kształtu jego uprawnień⁹. Doszło

⁶ C. Mik, M.J. Nowakowski, *Rola i kompetencje Sejmu w procesie integracji europejskiej*, Raport Biura Studiów i Analiz Sejmu, nr 126.

⁷ J. Barcz, *Wyzwania stojące przed Sejmem Rzeczypospolitej Polskiej w związku z członkostwem Polski w Unii Europejskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 2, ss. 62–65.

⁸ A. Trubalski, *Prawne aspekty implementacji prawa UE do systemu prawnego RP*, Warszawa 2016, s. 131 i n.

⁹ J. Ciemniowski, *Dwuizbowość w systemie konstytucyjnym III Rzeczypospolitej*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 5, s. 58–64; R.M. Małajny, *Sejm w świetle Konstytucji RP z 1997 r. – pierwszy*

bowiem do przyznania, na podstawie ustawy kooperacyjnej¹⁰, Senatowi RP uprawnień o charakterze *quasi* kontrolnym, których dotychczas wyższa izba parlamentu nie posiadała. Wskazane powyżej kompetencje zostały natomiast ukształtowane w sposób podobny do kompetencji Sejmu. Trzeba wyraźnie podkreślić, iż wieloletnia praktyka wskazuje, iż modyfikacja uprawnień mieści się formalnie w ramach systemu rządów ukształtowanego na mocy przepisów Konstytucji RP z 1997 r.¹¹ Członkostwo oraz funkcjonowanie RP w ramach UE od wielu już lat wpływa znacząco na funkcjonowanie organów władzy wykonawczej oraz organów władzy ustawodawczej. Doprowadziło do uzyskaniu prymatu organów władzy wykonawczej w stosunku do władzy ustawodawczej. Proces ten w dalszym ciągu postępuje i należy uznać to za charakterystyczny element wpływu integracji europejskiej na funkcjonowanie państw członkowskich. Dynamika oraz złożoność struktur UE w połączeniu ze znaczącą ilością państw członkowskich UE prowadzi w istocie przez ostatnie lata do pogłębienia się zjawiska „deficytu demokracji”¹². Zarówno w ramach państw członkowskich (niezależnie o funkcjonującego w nich systemu rządów), jak również w ramach UE na znaczeniu zyskują organy o charakterze wykonawczym, które to posiadają największy wpływ na funkcjonowaniem zarówno UE, jak również samych państw w ramach UE. Można powiedzieć, że funkcjonowanie w ramach struktur UE doprowadziło do powstania, a z biegiem lat zwiększenia się zjawiska „deficytu demokracji”. Trzeba zastanowić się czy proces ten będzie trwał w dalszym ciągu, czy też konieczne jest podjęcie działań mających na celu zatrzymanie, czy też odwrócenie tej tendencji. To z kolei pociąga za sobą pytanie, czy nie spowoduje to znaczącego spowolnienia, a nawet paraliżu procesów decyzyjnych na forum UE i jej organów. Zważywszy na fakt, iż organizacja międzynarodowa jaką jest UE posiada bardzo rozbudowane struktury oraz skomplikowane procedury działa-

czy równy?, „Przeгляд Sejmovy” 2010, nr 5, s. 97–102; M. Dobrowolski, *Dwuizbowość parlamentu jako zasada Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 4, s. 47–49.

¹⁰ Ustawa z 8 października 2010 r. o współpracy Rady Ministrów z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej (Dz.U. Nr 213, poz. 1395.).

¹¹ A. Pudło, *Umocnienie statusu Senatu RP na podstawie Traktatu z Lizbony*, „Przeгляд Sejmovy” 2011, nr 6, ss. 46–47.

¹² R. Balicki, *Demokracja oraz jej deficyt w Unii Europejskiej*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 4, s. 11 i n.

nia doszło do sytuacji bardzo znacznego zbiurokratyzowania tej organizacji. Powstaje w tym miejscu kolejne pytanie, czy zjawisko „deficytu demokracji” nie będzie w przyszłości prowadziło obniżenia jakości funkcjonowania UE a w szczególności do obniżenia jakości stanowionego prawa. Jeśli chodzi o kwestie związane ze stanowieniem prawa to zjawisko „deficytu demokracji” może prowadzić do zmniejszenia się jakości stanowionego prawa a przede wszystkim do zmniejszenia realnego wpływu przedstawicieli państw członkowskich na treść stanowionych przepisów.

III.

Sejm RP jest organem władzy ustawodawczej, który w ramach sprawowania funkcji ustawodawczej rozpatruje projekty ustaw. Tryb procedowania Sejmu nad projektami ustaw został określony w przepisach Konstytucji RP. Ponadto szczegółowe regulacje w tym zakresie są zawarte w Regulaminie Sejmu¹³. Uchwalanie ustaw należy uznać na najbardziej istotny etap procesu implementacji, który ma na celu nie tylko wykonanie prawa UE w systemie prawnym RP ale również zapewnienie skuteczności prawa UE w krajowym systemie prawnym¹⁴. Proces implementacji można więc utożsamiać z procesem ustawodawczym, który uwzględnia pewne różnice w stosunku do zwykłego procesu ustawodawczego. Należy tu wymienić w szczególności udział w tym procesie wyspecjalizowanych organów Sejmu. Zgodnie z przepisem art. 119 ust. 1 Konstytucji RP Sejm rozpatruje projekt ustawy w trzech czytaniach. Prawo do wnoszenia poprawek do projektu ustawy w trakcie procesu ustawodawczego toczącego się w Sejmie przysługuje wnioskodawcy projektu, posłom i Radzie Ministrów. Marszałek Sejmu jest uprawniony do odmowy poddania pod głosowanie poprawki, która nie była wcześniej przedłożona komisji. Na podstawie przepisu art. 119 ust. 4 Konstytucji RP wnioskodawca może

¹³ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 30 lipca 1992 r. Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. 2022 poz. 560); L. Garlicki, *Regulaminy a praktyka parlamentarna*, referat wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji w Pułtusku w dniach 8–11 maja 1994 r.; L. Garlicki, *Konstytucja – Regulamin Sejmu – Ustawa*, „Przegląd Sejmowy” 2000, nr 2, s. 10 i n.

¹⁴ A. Trubalski, *Prawne aspekty implementacji...*, s. 138 i n.

wycofać projekt ustawy w czasie trwania procesu ustawodawczego w Sejmie. Może to uczynić tylko do zakończenia drugiego czytania projektu ustawy. Sejm uchwała ustawy zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Ustawę uchwaloną przez Sejm Marszałek Sejmu przekazuje Senatowi¹⁵. Oznacza to, że Konstytucja RP reguluje tylko ogólnie proces ustawodawczy w Sejmie. W związku z tym za zasadne trzeba uznać rozwiązanie, gdzie Regulamin Sejmu zawiera dodatkowe regulacje dotyczące procedowania nad projektami ustaw wykonującymi prawo UE. Odrębny tryb ustawodawczy przewidziany w Regulaminie Sejmu w tym zakresie pozwala również na włączenie wyspecjalizowanych organów Sejmu do prac nad tymi projektami ustaw¹⁶. Umożliwia także wprowadzenie dodatkowych rozwiązań w zakresie procedowania w ramach Komisji do Spraw Unii Europejskiej, w szczególności w odniesieniu do zgłaszania przez członków komisji poprawek do projektu ustawy. Ważną regulacją jest zobowiązanie Rady Ministrów do przygotowywania i wnoszenia pod obrady Sejmu projektów ustaw wykonujących prawo UE. Wskazane współdziałanie władz usankcjonowane w ustawie kooperacyjnej zapewnia Sejmowi oraz jego organom odpowiedni wpływ na treść prawa UE oraz treść projektów ustaw implementacyjnych¹⁷.

Zgodnie z treścią przepisu art. 10 ust. 2 Konstytucji RP Senat jest jednym z organów władzy ustawodawczej, którego udział jest koniecznych dla przeprowadzenia procesu ustawodawczego. Senat uchwała ustawy zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów¹⁸. Przedmiotem prac Senatu jest ustawa uchwalona przez Sejm. Na podstawie przepisu art. 121 ust. 1 Konstytucji RP ustawę uchwaloną przez Sejm, Marszałek Sejmu przekazuje Senatowi. Izba wyższa otrzymuje więc uchwaloną

¹⁵ Zob. art. 121 ust. 1 Konstytucji RP.

¹⁶ D. Lis-Staranowicz, *Komisja śledcza i Komisja do spraw Unii Europejskiej w systemie organów Sejmu*, [w:] *Zagadnienia prawa parlamentarnego*, red. M. Granat, Warszawa 2007, s. 231–238.

¹⁷ E. Popławska, *W sprawie utworzenia wspólnej (poselsko – senatorskiej) komisji ds. europejskich*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 2, s. 119 i n.; R. Grzeszczak, *Wpływ członkostwa Polski w Unii Europejskiej na Sejm i Senat RP*, [w:] *Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. Traktat akcesyjny i jego skutki*, red. S. Biernat, S. Dudzik, M. Niedźwiedź, Kraków 2003, s. 219 i n.

¹⁸ B. Banaszak, *Rola Senatu w procesie legislacyjnym*, „Przegląd Sejmowy” 2000, nr 5, s. 29 i n.; J. Szymanek, *Współdziałanie Senatu RP w realizacji zobowiązań członkowskich e UE*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 8, s. 32–34.

ustawę w kształcie nadanym jej w toku prac Sejmu. W odniesieniu do projektu ustaw wykonujących prawo UE w systemie prawnym RP to zgodnie z regulacjami zawartymi w ustawie kooperacyjnej obowiązek ich przygotowywania spoczywa na Radzie Ministrów. W trakcie procesu ustawodawczego w Senacie również może dojść do działań zmierzających do zmiany materialnej treści ustawy implementacyjnej. Pomimo jednak takiej formalnej możliwości analogicznie jak to miało miejsce w przypadku Sejmu, zakres materialny poprawek jest ograniczony treścią przepisów dyrektyw UE podlegających implementacji¹⁹. Po zakończeniu procesu ustawodawczego w Senacie ustawa jest ponownie przekazywana do Sejmu. Rolę Senatu w procesie ustawodawczym należy określić jako niewątpliwie istotną. Sejm procedując nad projektem ustawy musi brać pod uwagę, iż w przypadku przekazania do Senatu ustawy w kształcie obciążonym błędami Senat może dokonać zmiany treści ustawy. Trzeba jednak zaznaczyć, że w przypadku ustaw implementacyjnych rzadko będzie w praktyce dochodziło do takiej różnicy zdań pomiędzy Sejmem i Senatem, która zmuszałaby Sejm do odrzucenia stanowiska Senatu w przedmiocie ustawy²⁰. Można więc stwierdzić, że rola Senatu w procesie transpozycji prawa UE do systemu prawnego RP jest większa niż w przypadku zwykłego procesu ustawodawczego²¹.

IV.

Przeprowadzona analiza udziału władzy ustawodawczej i jej organów w procesie funkcjonowania RP w UE uwzględniająca kilkunastoletnią praktykę w tym zakresie prowadzi do wniosku, iż znaczenie tej władzy wciąż się zmniejsza

¹⁹ Z. Czeszejko-Sochacki, *O niektórych problemach konstytucyjnej procedury legislacyjnej*, [w:] *Konstytucja. Wybory. Parlament*, red. L. Garlicki, Warszawa 2000, s. 41–49.

²⁰ A. Trubalski, *Prawne aspekty implementacji...*, s. 151 i n.

²¹ A. Pudło, *Wpływ unijnych regulacji na rolę Senatu RP w latach 2004–2010*, [w:] *Doświadczenia prawne pierwszych lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, red. S. Biernat, S. Dudzik, Warszawa 2011, s. 39 i n.; J. Szymanek, *Koncepcja europejskiego zaangażowania Senatu RP jako drugiej izby parlamentu*, „*Studia Prawnicze*” 2006, nr 3, s. 60–75; L. Jamróz, *Uwagi o statusie ustrojowym Senatu RP w kontekście sprawowania przez parlament funkcji ustawodawczej (na gruncie Konstytucji RP)*, [w:] *Ustroje. Historia i współczesność. Polska – Europa – Ameryka Łacińska*, red. M. Grzybowski, G. Kuca, P. Mikuli, Kraków 2013, s. 505–510.

sza. Rośnie natomiast znaczenie władzy wykonawczej i jej organów. Pomimo faktu, iż bez udziału organów władzy ustawodawczej nie jest możliwe wykonanie prawa UE w systemie prawnym RP to jednak rola tej władzy w coraz większym stopniu jest sprowadzana do uchwalania ustaw implementacyjnych. Oznacza to ciągle pogłębianie się zjawiska „deficytu demokracji”. Rozwiązania zawarte w ustawie kooperacyjnej, mające zwiększyć udział Sejmu i Senatu oraz organów tych izb z perspektywy czasu wydają się niewystarczające. Dlatego też konieczne jest wprowadzenie zarówno na poziomie krajowym, a przede wszystkim na poziomie UE mechanizmów, które zapewnią większy udział krajowych parlamentów w procesie członkostwa w UE.

Literatura

- Balicki R., *Funkcja europejska Sejmu RP*, Wrocław 2019.
- Balicki R., *Demokracja oraz jej deficyt w Unii Europejskiej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 4.
- Bałaban A., *Sześć funkcji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 4.
- Banaszak B., *Rola Senatu w procesie legislacyjnym*, „Przegląd Sejmowy” 2000, nr 5.
- Barcz J., *Wyzwania stojące przed Sejmem Rzeczypospolitej Polskiej w związku z członkostwem Polski w Unii Europejskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 2.
- Ciemniewski J., *Dwuizbowość w systemie konstytucyjnym III Rzeczypospolitej*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 5.
- Czeszejko-Sochacki Z., *O niektórych problemach konstytucyjnej procedury legislacyjnej*, [w:] *Konstytucja. Wybory. Parlament*, red. L. Garlicki, Warszawa 2000.
- Dobrowolski M., *Dwuizbowość parlamentu jako zasada Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 4.
- Garlicki L., *Konstytucja – Regulamin Sejmu – Ustawa*, „Przegląd Sejmowy” 2000, nr 2.
- Garlicki L., *Regulaminy a praktyka parlamentarna*, referat wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji w Pułtusku w dniach 8–11 maja 1994 r.
- Grzeszczak R., *Wpływ członkostwa Polski w Unii Europejskiej na Sejm i Senat RP*, [w:] *Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. Traktat akcesyjny i jego skutki*, red. S. Biernat, S. Dudzik, M. Niedźwiedź, Kraków 2003.
- Jamróz L., *Uwagi o statusie ustrojowym Senatu RP w kontekście sprawowania przez parlament funkcji ustawodawczej (na gruncie Konstytucji RP)*, [w:] *Ustroje. Historia i współczesność. Polska – Europa – Ameryka Łacińska*, red. M. Grzybowski, G. Kuca, P. Mikuli, Kraków 2013.

- Jaskiernia J., *Wpływ integracji z Unią Europejską na funkcję ustawodawczą Sejmu RP*, „Studia Prawnicze” 2006, nr 3.
- Lis-Staranowicz D., *Komisja śledcza i Komisja do spraw Unii Europejskiej w systemie organów Sejmu*, [w:] *Zagadnienia prawa parlamentarnego*, red. M. Granat, Warszawa 2007.
- Małajny R.M., *Sejm w świetle Konstytucji RP z 1997 r. – pierwszy czy równy?*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 5.
- Mik C., Nowakowski M.J., *Rola i kompetencje Sejmu w procesie integracji europejskiej*, Raport Biura Studiów i Analiz Sejmu, nr 126.
- Popławska E., *W sprawie utworzenia wspólnej (poselsko – senatorskiej) komisji ds. europejskich*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 2.
- Pudło A., *Umocnienie statusu Senatu RP na podstawie Traktatu z Lizbony*, „Przegląd Sejmowy” 2011, nr 6.
- Pudło A., *Wpływ unijnych regulacji na rolę Senatu RP w latach 2004–2010*, [w:] *Doświadczenia prawne pierwszych lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, red. S. Biernat, S. Dudzik, Warszawa 2011.
- Szymanek J., *Koncepcja europejskiego zaangażowania Senatu RP jako drugiej izby parlamentu*, „Studia Prawnicze” 2006, nr 3.
- Szymanek J., *Współdziałanie Senatu RP w realizacji zobowiązań członkowskich w UE*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 8.
- Trubalski A., *Prawne aspekty implementacji prawa UE do systemu prawnego RP*, Warszawa 2016.